

JEZIORO (351) *sb n*

e oraz oba o jasne.

sg *N* jezioro (63). ◇ *G* jeziora (98). ◇ *D* jezioru (6). ◇ *A* jezioro (53). ◇ *I* jezior(e)m (33). ◇ *L* jeziorze (36), jeziorze (1) *Oczko*. ◇ *pl N* jeziora (14). ◇ *G* jezior (8); -ór (2), -(o)r (6). ◇ *A* jeziora (20). ◇ *I* jezioro (8), jeziorami (1), jeziorami (1); -y *BielKron* (5), *PaprPan*, *SkarŻyw*; -ami *BudBib*; -y : -mi *SarnStat* (1 : 1). ◇ *L* jeziorach (8); -ach (3) *SarnStat* (2), *KmitaSpit*, -äch (2) *Leop*, *BielKron*, -(a)ch (3). ◇ *du A* (*cum nm*) jeziorze (1) *BielKron* 282.

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVIII w.*

1. *Naturalny źródłowy duży zbiornik wody (także morze) lacus Murm, Mącz, Calep, Cn; stagnum Murm, Mymer, Mącz, Calep, Cn* (343) *ZapWar* 1504 nr 2017; Rybitw ieden ná ieżierze/ Gdzie Więc ryby częłto bierze: Sieći tám łobie rozrzučil *BierEz* H4; *Murm* 22; *Mymer*¹ 6v, 36; *MiechGlab* ** 25; á gdzie były głębokie ieziórá/ tám dziś rofkoffuiąc fuchemi nogámi chodzimy. *RejPs* 95; *LibLeg* 11/78v [2 r.]; Iako Alexander przyjechał do iednego ieziórá/ gdzie tam walczył s łmoki y z bestiami okrutnemi. *HistAl* H5v, H5v [2 r.], H6 [3 r.], H6v [2 r.], H7; *MurzNT Luc* 8/33; *LubPs* Y5v, Z6v; *RejWiz* 146v, 177; *Leop Is* 35/7, 42/15, *Ez* 32/23, 2.*Mach* 12/16; *BibRadz* 30/12, 2.*Mach* 12/16, *Luc* 5/2, 8/22, 23; złodzyeie Boże ciáło s pułzką/ [...] w kościele wńzech fwiętych vkrádli/ wrzucili ie w iezioro *BielKron* 376; Krol wypráwił fyná Olbráchtá [*przeciw Tatarom*]/ poráził ie ná błotach miedzy ieziory y wiele ich poimał. *BielKron* 397; S tego Ieziórá dwie rzece wielkie wychodzą/ Don a Schat *BielKron* 430v, 283, 294, 309v, 316, 342v (28); hyematus lacus, Zámarnzione yezioro. *Mącz* 160c; Mite stagnum, Spokoyne yezioro. *Mącz* 225a, 143a, 182b, 184d, 411d, 500c (13); A vńrzał dwie łodce ktore łtały przy iezyerze [*et vidit duas naves stantes secus stagnum Vulg Luc* 5/2] *RejPos* 173v [*idem BibRadz Luc, WujNT Luc*] 174v; *KwiatOpis* C3v; *BielSpr* 41; *BudBib* 2.*Mach* 12/16; *PaprPan* Ddv; *Oczko* 4 [3 r.], 9, 9v, 41v [3 r.]; *SkarŻyw* 207 [2 r.], 208, 353; Brát Spera [...] nálaźł mieyfce nád Ieziorem pułzczámi/ łákámi/ y rozłógámi wdzięcznymi okráłłone *StryjKron* 81, 51, 81, 295, 350, 582 [2 r.]; Wiátry z pułnocy wftáią/ Ieziórá fye ścináią *KochPieś* 15; [*Pan Bóg*] może obroćić w iezioro opoki: A z fuchey łkáły wypułzczáć wody. *ArtKanc* G2v; *Calep* 577a, 1002b [2 r.]; *GostGosp* 84, 167; *WujNT Luc* 5/2, 8/22, 23, 33; *SarnStat* 1090, 1091, 1110 [4 r.]; *KmitaSpit* C3v; *CzahTr* D4 [2 r.], E2v; *KlonFlis* C.

W połączeniu z nazwą [to tym: wyrażoną rzeczownikiem (64), przymiotnikiem (10); jezioro + nazwa (65), nazwa + jezioro (9); jezioro, ktore zową ... (10), mianują ... (1); rzeczone... (4), nazywane ... (1)] (74): *MiechGlab* **v, 67; *Leop* 1.*Reg* 30/30; To Morze ktore zową ieziorem Geneżaret. *BibRadz* I 98d *marg*, 1. *Mach* 11/67, *Luc* 5/1; Rzeczeni łą Tátárowie od rzeki Tártár/ [...] y ci kthorzy około wielkiego ieziórá w polach miefzkáią/ kthore zowiemy Palus Meotis. *BielKron* 296v; Lowad druga rzeká/ powftáła też blisko Wronowá ieziórá/ wpada w iezioro rzeczone Ilmen. *BielKron* 432, 21v, 23, 145v, 161v, 342 (43); *Mącz* 4a, 142a, 199d, 222b, 355a, 479d; *RejPos* 173v; Nowy Zamek. też nád Nerwą leży/ przy ieżierze Peybálie. *KwiatOpis* A4v, A4; *Oczko* 4; *SkarŻyw* 596; A do tego im Pąn dozwalia łowić na Ieżierze Grabowskim *ZapKościar* 1530/11; *StryjKron* 31, 260, 295, 355 [3 r.]; mijáiąc głębokié Iezioro Lukoie/ [...] Puściłéś lud w zagony *KochJez* Bv; y łowili ryby ná ieżierze

Genezaretłkim *WujNT* 299, *Luc* 5/1; y ma bydź przelźćie przez pułczą/ zołtawuiąc rzeki Memel y ieźioro Rułné [*reliquendo fluvios Memel et Rusna lacum JanStat* 893] *SarnStat* 1110, 1090 [3 r.], 1110.

W słownikowych objaśnieniach nazw geograficznych (13): Benaue, Laeus Cardae dicitur, Vel, Cisalpinae Galliae, Yezioro w Lombárdicy/ Włofzi zową. Laco di guarda. *Mącz* 24b; Camarina, Yezioro y miáfto w Siciliey. *Mącz* 32c; Lemannus, Ieźioro w niemieckich łtronách miedzi Yenewą y Lozań leżące. *Mącz* 188c, 2c, 58b, 69b, 189c, 203d (13).

W połączeniach szeregowych (19) : PŁocicza iełth riba mała biała/ oczy czyrwone, W łtawiech/ w rzekach y w Ieziorach łie rodzi *FalZioł* IV 41d, IV 40a; *LibMal* 1544/89; *SeklKat* M4; Ku pułnocy tám rozmaity narod Tátárłki/ ktorych nikt obiechác áni wypilác moze dla trudnego przebyćia ieźior/ błot/ y morzá *BielKron* 269; *SienLek* 92v, Ttt4; gdy łie tráfi po iedney łtronie gorá álbo rzeká albo iákıe padoły/ albo ieźiorá/ álbo teź miáfto łkad przyłtępu nieprzyaciłł nie ma/ thedy łie łácno z przodku obroniłz *BielSpr* 22, 66v; *BudBib Ex* 7/19, 4. *Esdr* 16/61; *Strum* E2v; *SkarŻyw* 528; *StryjKron* 437; *GrabowSet* Xv; *SarnStat* 682, 1091, 1092; *KlonFlis* C2.

W porównaniach (3): Micraim iáko ieźioro nádyima łię/ y iáko rzeki bijá łię wody. *BudBib Ier* 46/8, *Ier* 46/7; Duchu/ łkad burza z nawáłnołciá bywa/ Wtorey [!] łwiát pływa/ iák czołn po ieźierze *GrabowSet* D3v.

W charakterystycznych połączeniach: jezioro ciche, dziwne (3), głębokie (4), jadowite [=zatrute], niemále, niepołowne, spokojne, suche, szerokie (2), łwieźej wody, wielkie (14), zamarzłe (2), zamarznione, zimne; w jezioro miotać, obracać (5), runąć, skoczyć, wpałć, wrzucić (2); [o rzekach] w jezioro wpadać (12), z jeziora wychodzić, wychodząca (5).

Wyrażenia: »błotne jezioro« (2): Podáli tył Pigmei te náłtępowáły/ Takze ich w one błotne ieźiorá wegnáły. *KmitaSpit* C2v, C2.

mit. peryfr. »piekielne (wulkanowe) jezioro« = wody Hadesu; *Gocytus Calep* [szyk 3 : 1] (4): *BierRozm* 22; Ten to był Achilles/ o ktorym Poetowie piłáli iż go mátká Tetidis/ gdy iełzće był dzyecięciem rozmoczyłá w iezyerze piekielnym Wulkánowym *BielKron* 56; *PaprpPan* Y4v; *Calep* 210a.

»teskliwe jezioro« = wody Hadesu (1): czylił ná łzczęłłiwé Wyłpy záprawádoná? czy cię przez teskliwé Charon ieźiorá wieźie? y nápawa zdroiem Niepomnym/ że ty niewiełz nic o płáczu moiem *KochTr* 10.

»wierzchnie jezioro« (1): Lacus superio r [!], qui olim Venetus. Der ober fee. Wyerzchnye yezyoro. *Murm* 22.

»jezioro wodne, wod« = stagnum aquarium Vulg, *PolAnt*; palus aquarum *PolAnt* (2 : 1): vcźynię z pułłczey ieźiorá wodne *Leop Is* 41/18, *Ps* 106/35; obroć pułłthynie w ieźiorá wod/ á ziemię łuchą w wody ciękące. *BibRadz Is* 41/18; *BudBib Is* 14/23.

Zestawienia: »Białe Jezioro« = Morze Azowskie (14): [*Don*] wpada trzema drogoma w białe ieźioro y owłzem to ieźioro z tey łie rzyki zbiera *MiechGlab* 25, *4v, *6v, 2, 17, 58 (12); [*Bułgarowie*] przyłzli nád morze ktore zowiemy Pontus Euxinus/ przećiw Trácyey do białego iezyorá/ ktore zowiemy Palus Meotis álbo Bicen *BielKron* 170v, 159.

»Białe Jezioro« = nazwa jeziora, leżącego 100 km na południowy wschód od Jeziora Onega [szyk 3 : 1] (4): łamego Ieziorá Białęgo ięft dwánaście mil náłzerz y ná dłuż/ w ktore trzy łtá y łześćdziefiát rzek w pada *BielKron* 433, 343v, 427v, 433.

»Białe Jezioro« [szyk 1 : 1] (2): ieźioro białe v Chełmna. *Oczko* [41]v, 9v.

»Czarne Jezioro« = *Morze Azowskie* (1) : Tanais/ álbo Don po Moskiewłku rzeczona/ Azią v Europę dzieli/ á wpada w martwe morze/ álbo czarne Iezioro/ ktore zowią Cołmographi Pallus Meotis *StryjKron* 395.

»Puste Jezioro« (1): Pieczyhorá rzeká w pada w Morze v Pułtego ieźiorá *BielKron* 433v.

»Solne Jezioro« (1): Solné Ieźioro zá Dnieprem. *Oczko* [43].

Szeregi: »jeziora i bagna« (1): Co raz to więcey [ptaków] z Ieźior/ y z bągná przybywa/ A ná trąby káżdá fię zbiega dułżá żywa. *KmitaSpit* A3.

»jezioro albo błoto« [szyk 2 : 1] (3): *Mącz* 189c, 203d; Dom tedy álbo miełzkánie nie ma być ná mieýfcu bągniłtym bliłku Ieźiorá álbo błotá *SienLek* 2v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»jezioro a kałuża« (1): lacus perennis est, palus vero ficcatur. Ieźioro wieczne ięft/ á kałużá wyfycha. *KlonFlis* H5v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»jeziora, (i albo) lasy« [szyk 2 : 2] (4): ięft Kráiná wżytká mokra dla gęłtych ieźior y láłow *BielKron* 433, 368v, 406; Z Nołtiwicem Hetmánem drudzy vciekáli/ A Láłfy y Ieziorá zá obronę bráli *StryjKron* 642.

»jezioro i (albo) morze« (4): *MiechGlab* 72; *BielKron* 461; *Mącz* 147b; Pátrzayże iáko tu Ewányeliłtá piłze/ iż łtánał nád iezyorem ábo nád morzem/ w kthorym záwždy bywa wodá łmrodliwa *RejPos* 174.

»rze(cz)ka, (i, albo) jezioro; od rzeki do jeziora« [szyk 9 : 3] (13; 1): Teucha ięft riba ktora łie rodzi w rzeczce albo w iezierze iáko węgorz *FalZioł* IV 40a, I 154a; *MiechGlab* 76; *BierRozm* 22; *BielKron* 263v, 286, 335; *BudBib ler* 46/7, 8; álbo będzie źiemiá zá iákim Ieźiorem álbo zá Rzéką *Strum* E2; *Oczko* 7v; *StryjKron* 31; *ZapKościer* 1582/33; Pióro pułzczę zá toba/ á w kłóráš łzedł łtronę/ Rzėki/ ieźiorá/ dwory/ miáłtá przypomionę *KochJez* B; *GostGosp* 167; *SarnStat* 1090, 1110. [*Ponadto pólączeniach szeregowych 6 r.*]

»staw, (i, albo) jezioro; od jeziora do stawu« = *piscina, lacus* *JanStat* [szyk 6 : 2] (7; 1): Szczuka ięft riba rzeczna/ rodzi łie w łtawie y wieziørze *FalZioł* IV 36d, I 142c, IV 45b, V 35, *RejZwierc* 111; *ZapKościer* 1588/77; *SarnStat* 682, 950. [*Ponadto w pólączeniach szeregowych 4 r.*]

»jeziora i wzdroje« (1): rzecz Aaronowi áby wyciągnáł rękę ná iezyorá y wzdroje [*dic ad Aaron: Extende manum tuam super fluvios ac super rivos et paludes Vulg Ex* 8/5]. *BielKron* 29.

Przen: Symbol bezmiaru zła (przy okrełłaniu marnołci łwiata i otchłani piekielnej) (52) : *LubPs* T3v; Włłoczyli mię w gęłbłłfe ieźioro: w łciemnołciácb y w łcieniu łmierci [*Posuerunt me in lacu inferiori in tenebrosis et in umbra mortis*]. *Leop Ps* 87/7, *Ez* 26/20; nielza miły Pánie ináczey/ iedno [...] mułłż wypułłcił s tego nędznego więzyenia ten mizerny narod ludzki/ á z onego iezyorá/ w kthorym nigdy żadney ochłody nie máłż. *RejPos* 101v; Coż też ty tedy chcelż wczynił moy miły brácie/ kthory łtoiłż v brzegu tego tho márnego iezyorá á mizernego łwiatá tego *RejPos* 174v, 89, 174, 174v; *GrabowSet* H3.

jezioro czego (3): I wyfluchał prośby moiey/ á wywiodł mię z ieźiorá nędze [*eduxit me de lacu miseriae*] *Leop Ps* 39/3; *LatHar* 279; Wyrwie z ieźiorá/ moich doległości/ Wprowadzi ná grunt/ pełny wńzech pewności *GrabowSet Q3*.

W charakterystycznych połączeniach: jezioro głębokie (3), *srogiej głębokości, marne; jezioro doległości, nędze* (2).

Zwroty: »zstępować, uciec, zstępujący do jeziora« = *umrzeć; descendere in lacum, usque lacum fugere Vulg* [szyk *zmienny*] (7 : 1 : 2): wybawiłś mię od tych którzy z łtępowali do ieźiorá [do dołu *Wujek*]. *Leop Ps* 29/4; Gźłowieká kthory bezpráwnie pátrzy krwi człowieczey/ by też do ieźiorá [do grobu *Wujek*]. vćiekł/ żaden go nie ścierpi. *Leop Prov* 28/17, *Ps* 27/1, 87/5, *Ez* 26/20, 32/24, 25 (9); *BudBib Ps* 28/1.

Szereg: »jezioro i błoto« = *laeus et lutum Vulg* (2): *Leop Ps* 39/3; Ey miłuyże tego/ który cię z ieźiorá nędze twoiey/ y z błotá plugáłtwá twego wywiodł [*Vulg Ps* 39/3] *LatHar* 279.

Wyrażenia peryfrastyczne na oznaczenie piekła (31): »jezioro mocy piekielnych, piekielne« (2 : 1); Ktemu nie przyźedł áby łzátaná przez bołtwo pokryte człowieczeńłtwem iáko wędą z ieźiorá piekielnego wyciągnął: bo też tá m ielzczę nie był wrzucon *CzechEp* 150, 150 [2 r.].

»jezioro ogniste, (siarkowego) ognia (i siarki), siarczyste« = *stagnum ignis (et sulphuris), stagnum ignis ardentis sulphure Vulg* [szyk 13 : 2] (11 : 3 : 1): Próżność moy miły Pánie tę krew leyemy przed oblicznołciá twoiá/ táć nas nie wywiedzie z ieźiorá ogniłtego *RejAp* 8v; A kthokolwiek nie był nálezyon nápiłány w kłięgach żywotá/ ten iełt wrzucon do ieźiorá ogniłtego. *RejAp* 171v, 162v, 164, 171v, 173v, 180, 180v; *BiałKat* 61; Bo fię Bog nimi brzydźi/ y mieyłce im w siárczyłtym Ieźierze nágotował. *CzechEp* 79; *WujNT Apoc* 19/20, 20/10, 14 [2 r.], s. 885.

»jezioro pałające, gorające, zapalone (siarczystym a. siarczonym) ogniem (i siarką)« = *stagnum ardente igne et sulphure Vulg* [7 : 5 : 1]: Kłiążę złołnikow vpádnie w ieźioro gorájące. *RejAp* Eev, 162v, 163v, 164, 169v, 171, 179; *CzechRozm* 7v; *CzechEp* 122, 209; cżáłtká ich [grzesznikow] bęđzie w ieźierze pałájącym siárká y łmołá; to ich dzieđictwo y tá zapłátá ná wieki bęđzie [*Vulg Apoc* 21/8]. *WerKaz* 301; *ArtKanc* 01; *WujNT Apoc* 21/8.

»jezioro sprosne« (1): też łłyłzyłz pociechy á rádości tych mátáczow á tych ktore tu Pan odmienić raczył/iż máią zepchnieni á łtráćeni być do tego ieźiorá łprofnego/ ták iáko tu o nim łłyłzyłz. *RejAp* 180v.

2. n-loc Zestawienie: »Białe Jezioro« = nazwa miasta, leżącego nad jeziorem o tej samej nazwie; dziś: *Białooziersk* (8) : Biłe ieźioro zamek y miáłto nád Ieźiorem ták rzeczonym [...] Dwie drodze łą z Mołkwy do Białłego ieźiorá/ iedná bliźłza przez Vhlicz źimie/ druga lećie przez Iárołław *BielKron* 433, 433 [5 r.], 439v; *StryjKron* 121.

Cf [OZIORO]